

„Lažna vijest“ i kršćanska sloboda – nužnost dijaloga

Benjamin KL Simon
benjamin.simon@wcc-coe.org

UDK:342.727:2-444:27-4
Pregledni članak
Primljeno: 1, 2018.
Prihvaćeno: 3, 2018.

Sažetak

Politički¹ i medijski razvitak našega doba je zastrašujući. Manipulacije gospodarstva društvenim prostorom. Koncept takozvanog Overtonova prozora pokazuje kako u određenoj sredini putem „lažnih vijesti“, određena, potpuno neprihvatljiva mišljenja postupno postaju dijelom društvenoga konsenzusa. Ne shvaćajući tu mijenu, ljudi su lišeni slobode, osjećajući se sve više bespomoćnima. Prije 500 godina teolog Martin Luther (1483. – 1546.) ustao je protiv takvog pokušaja, braneći svoja teološka uvjerenja od otuđenih i iskrivljenih interpretacija. U svom eseju „O slobodi kršćana“ (1520.) zauzeo je čvrst stav. Dvostrukom tezom – da je kršćanin slobodan čovjek i gospodar svega i nikome podređen te da je ujedno i ponizni sluga svima i svakome podređen, razjasnio je kako vjera i ljubav kršćanina vode u svim njegovim aktivnostima i djelima. U vjeri i ljubavi, razjasnio je Luther, ostvaruje se punoća odnosa između Boga i njegovih bližnjih, ljudskoga roda, pa biti ponizan sluga ne znači odustajati od slobode, već imati snage i hrabrosti ostvariti je! Na temelju četiri dimenzije ideje o slobodi – političke, socijalne, identitetske i dijaloške, Luther daje uvid u svoje razumijevanje slobode koje je primjenjivo i na današnju društvenu situaciju i izazove ovoga doba. Te četiri dimenzije pomažu vjerniku zauzeti jasnu poziciju protiv ciljanih pokušaja obmane prožetih „lažnim vijestima“.

Ključne riječi: „Lažna vijest“, kršćanska sloboda, Martin Luther, reformacija

- 1 Benjamin KL Simon profesor je Ekumenske misiologije na Ekumenskom institutu Svjetskoga vijeća crkava u Bosseyju. Rad je nastao kao predavanje profesora Benjamina Simona na Festivalu alternative i ljevice u Šibeniku, koje se održalo 8. rujna 2017., pod nazivom „Fake news i kršćanska sloboda: nužnost dijaloga“. Predavanje je bilo u sklopu teološkog djela dotičnog festivala posvećenog obilježavanju petstote godišnjice reformacije.

Uvod

Početkom 21. stoljeća zatekli smo se u jednoj epohi u kojoj istina često biva individualizirana i u kojoj se ukazuje vrlo prikladnim imati kriterije njezine procjene te jasne standarde i vrijednosti koje pojedinac može slijediti. Petstota obljetnica reformacije u tome kontekstu čini se vrlo primjerena jer nas poziva vratiti njenu ključnu spoznaju – „o slobodi kršćanina“ – u samo središte suvremenih društvenih gibanja te na daljnje razvijanje dimenzija kršćanske slobode kako bi se ustvrdilo na koja područja društvenog poretka to teološko znanje može biti primijenjeno.

1. Suvremena politička kretanja

U političkoj znanosti postoji izraz *Overtonov prozor*, nazvan prema Josephu P. Overtonu (1960. – 2003.), bivšem potpredsjedniku američkoga analitičkog centra *Makino centar za javnu politiku*. Overton je razvio fazni model koji oslikava način kako mala ekspertna skupina (*think tank*) u relativno kratkom roku, putem lažnog informiranja i kontroliranog djelovanja, može kvalitativno izmijeniti stav javnog mnijenja. Naime, ako takva „ekspertna skupina„ želi implementirati neku ideju koja je javnosti u potpunosti neprihvatljiva, tada počinje koristiti niz postupaka u svrhu ostvarenja tog cilja, što dovodi do toga da ljudi u vrlo kratkom razdoblju posve mijenjaju svoje mišljenje, gubeći pritom, malo-pomalo, i svoju slobodu. Model koji je razvio Joseph Overton oslikava upravo tu promjenu društvenoga nazora prama nekoj temi i u njemu prepoznaje sljedeće teme:

1. One neprihvatljive, nezamislive, zabranjene. Tema koja je pod zabranom.
2. One radikalne.
3. One moguće.
4. One racionalne, društveno prihvatljive.
5. One ozakonjene, utemeljene u državnoj politici (Lehman 2012).

Think tankovi, koji se vode ovom vrstom politike, posebno su karakteristični za 21. stoljeće, a njihova je namjera, primjerice, manipulirati političkim mišljenjem prije izbora, prilagoditi etičke društvene standarde prije određenih ozbiljnih odluka (npr. referendum, *op. a.*) te provođenje raznih drugih ideja koje usmjeravaju društvena kretanja. Ta se, pak kretanja odvijaju prema već prethodno pripremljenim stazama, uz određen osjećaj slobode koji se zadobiva tom prigodom. Tako ideje, koje su se isprva u javnom diskursu smatrale neprihvatljivima, radikalnima i nezamislivima za primjenu, putem tretmana u masovnim medijima, politici i gospodarstvu, postaju posve prihvatljive, pronalazeći svoje mjesto u javnoj svijesti građana. Štoviše, u posljednjoj fazi takve ideje mogu čak zadobiti svoj

zakonodavni oblik, čime “lažna vijest,, postaje svojevrstan konsenzus i uvriježeno društveno mišljenje. Poznati ruski redatelj Nikita Mikhalkov (2014.) način promjene stava javnog mnijenja spram određene teme objašnjava primjerom jednog fenomena koji je i do dana današnjega nezamisliv u našim društvima. Riječ je, naime, o kanibalizmu. Razvitak promjene stava događa se na nekoliko razina:

Prva razina opisuje trenutni stav: kanibalizam je nezamisliv. Takav će primjer možda izazvati skeptičan podsmijeh. O tome se uopće neće raspravljati. “To se jednostavno ne može dogoditi!”

Na *drugoj* razini tema se mijenja iz “neprihvatljive,, u “radikalnu,, te ona postupno prelazi u područje slobode izražavanja. Na omanjim okupljanjima, debatnim krugovima i konferencijama početak će zauzimati svoje mjesto. Uvaženi pripadnici akademske zajednice, u formi “znanstvenih rasprava,, razjašnjavat će temu, čime će ona sve više biti zastupljena unutar informacijskoga prostora, sve dok više ne bude tabu. Mikhalkov u tome kontekstu kaže: “Rezultat prvoga koraka *Overtonova prozora* je što je neprihvatljivu temu stavio u optičaj, neutralizirao je njezino značenje, čime je uništena jasnoća problema.”²

Time se dolazi i do *treće* razine, kada kontroverzna tema iz “radikalnoga,, prelazi u sferu “mogućeg,,. Nastavlja se citiranjem uvaženih akademskih krugova i stvaraju se eufemizmi. Primjerice, više se ne govori o kanibalizmu, već o “antropofiliji,,. Smisao je da se riječ u javnoj svijesti građana odvoji od svog sadržaja. Istodobno, stvaraju se uvjeti za uspostavu povijesnog presedana koji može biti zasnovan kao mistična, stvarna ili jednostavno izmišljena činjenica, ali ključno je da pridonosi legitimiranju neprihvatljive ideje. Glavna je svrha ove faze da se “antropofilija,, djelomično izvuče iz sfere ilegalnosti, čak i ako je riječ o posebnom povijesnom trenutku.

Na *četvrtoj* razini *Overtonov prozor* pomiče temu od “mogućega,, do “racionalnoga,, ili “neutralnoga,, – argumentira se kao “biološka nužnost,,. Tvrdi se da je želja za jedenjem ljudskoga mesa “genetska predispozicija,, koja može biti dio “ljudske prirode,,. U slučaju ugroze zbog gladi ili, recimo, “nepremostivih okolnosti,, slobodan čovjek mora imati pravo izbora.

Na *petoj* se razini umjetno stvaraju uvjeti za polemiku. Popularnost teme je utemeljena na mitskim ili povijesnim osobama, ali također i na živućim medijskim ličnostima. Antropofilija se tematizira i njezina se pozicija osnažuje u javnosti putem vijesti, *talk showova*, kinoprojekcija, popularne glazbe i videoklipova. Iznova se pojavljuje neka vrsta popularizacije i populizma. U udarnim

2 Usp. Cristina MESTRE, Overton. Wie man eine unannehmbare Idee akzeptiert (30.09.2014), https://de.sputniknews.com/german.ruvr.ru/2014_09_30/Overton-Wie-man-eine-unannehmbare-Idee-akzeptiert-7847/ (16.08.2017).

vijestima tema postaje hit: automatski se pojavljuje u tisku i *show businessu* te zadobiva političko značenje.³

Time ljudožderstvo od popularne teme postaje dio dnevne politike. Preko novonastalih lobističkih skupina i socioloških studija, koje podupiru pobornike legalizacije kanibalizma, počinje stvaranje pravne osnove za njegovo usvajanje te doskora biva predstavljena nova dogma koja glasi: "Antropofilija ne smije biti zabranjena!" Dakle, zakonska novina je prihvaćena, predmet ulazi u odgojni i obrazovni sustav, a nove generacije ubrzo, naravno, više neće znati misliti drukčije. Kao što je već rečeno, ovaj primjer ljudožderstva redatelja Nikite Mihailova još je hipotetski i zasigurno provokativan. Međutim, slični primjeri, čija je svrha kontrola slobode mišljenja, mogu se pronaći posvuda u povijesti ljudskoga roda, i to puno prije negoli je Overton razvio svoj model o kojem je ovdje riječ.

Tako, primjerice, u povijesti Njemačke sličan se razvitak događanja uočava prije Drugoga svjetskog rata, ali i u samome ratu. Sustavno proganjanje židovskoga stanovništva, koje je završilo masovnim istrebljenjem više od 6 milijuna europskih Židova u logorima Auschwitza i Dachaua, nije bilo moguće predvidjeti niti zamisliti na početku dolaska nacionalsocijalista na vlast u Njemačkoj. No propaganda i difamacijski stav spram Židova u tisku toga doba, zasigurno bi se dali analizirati Overtonovim modelom.

Na takav bi se način mogla analizirati i izborna pobjeda Donalda Trumpa. Naime, na početku izborne utrke, kada je bio samo jedan od brojnih republikanskih kandidata, mnogi su se pitali što ovaj magnat u području nekretnina uopće radi u izornoj utrci. Potom se dogodilo ono što nitko demokratski nastrojen i razuman nije smatrao mogućim. Naime, nitko u jednom demokratski uređenom sustavu nije mislio da je moguće izjaviti da mučenje ljudi "u potpunosti funkcionira,, a upravo je to izrekao sadašnji, 45. predsjednik Sjedinjenih Američkih Država u svome prvome televizijskom nastupu koji, među ostalim, smatra potrebnim voditi politiku koja počiva na tezi da se "klin klinom izbija,, („fight fire with fire,,) (Weaver i Ackermann 2017, 3). Dakle, ono što je nekad bilo nezamislivo reći, sad treba postati dio političkog *mainstreama*, a to je vrlo diskutabilno razumijevanje slobode i iznošenje u javnost neprovjerenih tvrdnji i navodnih istina. U svome inauguracijskom govoru, obraćajući se narodu, Trump će u maniri tvrdog nacionalizma, reći da je na prvome mjestu Amerika – "America first!", potkrjepljujući to daljnjom izjavom da će ubuduće "svaka odluka vezana uz trgovinu, poreze, useljništvo i vanjske poslove biti donesena tako da bude na korist američkih radnika i američkih obitelji,,. Jer, nastavlja Trump (2017, 2): „Moramo zaštititi svoje

3 U ovoj fazi – da bi opravdali sljedbenike legalizacije – nastupa "humanizacija,, pristaša kanibalizma (ti "kreativni ljudi,, i "antropofili,, žrtve su svoga pogrešnog obrazovanja i „Tko smo mi da im sudimo?“).

granice od pustošenja drugih država koje izrađuju naše proizvode, krađu naše tvrtke i uništavaju naše poslove. Zaštita će dovesti do velikog napretka i snage.“ Upravo se tako dogodio obrat “američkoga sna, – od onoga u kojem je svatko imao šansu, do ovoga koji se bazira na “lažnim vijestima, i utopiji jednoga malog dijela američkoga višega društvenog sloja. Kamo to sve vodi moglo se jasno iščitati iz ponašanja desnih radikala i rasista u Charlottesvilleu u Virginiji⁴ koji su ohrabivali, pa čak i potakli procese koji su netom spomenutu verbalnu spiralu zla praktično primijenili, dakle, potaknuli agresiju i mržnju prema strancima. U tome kontekstu može se reći da se produkt našega vremena, parola “America first!“, ne nalazi daleko od samoga pozdrava “Sieg Heil!“⁵

U tom smislu valja reći da točnost neke informacije postaje nevažna jer je više riječ o tome da se “lažnim vijestima, pobude i stimuliraju određene ljudske emocije i osjećaji. Tako je, primjerice, istraživanje koje je analiziralo govore američkoga predsjednika u posljednjih godinu i pol dana, uključujući razdoblje kampanje, pokazalo da je 69% njegovih izjava bilo lažno, a 16% je sadržavalo elemente istine (dok su ostale izjave bile istinite, *op. a.*) (Williams 2017). Međutim, takva studija zasigurno bi pokazala slične rezultate i na uzorku drugih današnjih političara, poslovnih savjetnika ili novinara “žutog tiska,“, koji su podlegli vrlo slobodnom i širokom tumačenju događanja i takvom zastupanju radi vlastite koristi. Taj je način ophođenja u našim društvima, politici i (ne)društvenim medijima poprilično uzeo maha, kao i manipulativno razumijevanje slobode, koje se ogledava u “lažnim vijestima, te služi unifikaciji, polarizaciji i porobljavanju slobode mišljenja većinskoga dijela nekog društva, što je posve u suprotnosti s kršćanskim razumijevanjem slobode utemeljene na tradiciji reformacije.

- 4 Demonstracije radikalne desnice održane su 12. kolovoza 2017., pri čemu je, između ostalog, smrtno stradala jedna protudeomostrantica koju je jedan od radikala usmrtio automobilom prilikom zabijanja u grupu protudemostranata.
- 5 U kontekstu ovih zbivanja pozornost treba posvetiti i takozvanim okolnostima “post-istine, jer ju je Oxfordski rječnik 2016. proglasio riječju godine. “Post-istina, se, naime, koristi kao pridjev i odnosi se “na okolnosti u kojima objektivne činjenice imaju manji uticaj na oblikovanje javnog mnijenja nego emocije i reakcije u društvu ili osobni i pojedinačni stavovi“ (<https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016>). “Era post-istine, paradoksalan je pojam drugog desetljeća 21. stoljeća. Filozofska razlika između subjektivne i objektivne istine ovdje nije kriterij jer u području “post-istine, nije poanta je li nešto objektivno točno budući da logička posljedica ovih emocionalnih i osjećajima prožetih “post-istinskih, spoznaja je ta da istina podliježe vrlo slobodnoj interpretaciji te se u skladu s tim mogu koristiti i takozvane alternativne činjenice, a sada i “lažne vijesti, postaju društveno prihvatljive. Istine se namjerno pogrešno prikazuju i izokreću.

2. Na koju je slobodu Martin Luther mislio?

Prije točno pet stotina godina jedan je redovnik sa svojih 95 *teza* i brojnim drugim spisima ustao protiv "teoloških zabluda, i pogrešnih tumačenja svojih kolega.⁶ Bio je to Martin Luther (1483. – 1546.) koji je živio na razmeđu odlazećega srednjeg vijeka i modernoga doba, doba reformacijskoga pokreta, renesanse i humanizma. No treba reći da su se reformacijska kretanja u Europi mogla naći i prije pojave Luthera (Peter Waldes, Jan Hus itd.), kao i nakon njega (Huldrych Zwingli, Jean Calvin i drugi). Europski kontinent doživio je mnoge reforme, i to u različitim društvenim aspektima kao što su umjetnost i kultura, znanost, zemljopisna otkrića, arhitektura. U politici, pak, promjene su se dogodile takozvanim Seljačkim ratovima te pravom zemljoposjednika da određuje vjersku pripadnost podanika (*cuius regio, eius religio*). Također, mijene su uzrokovane i izumom tiska i, naravno, teološkim reformacijama koje su, među ostalim, dovele do neželjenih podjela unutar Katoličke crkve. Sve je to prouzročilo buđenje avangardnog duha koji je zazivao jedan drukčiji, novi svijet. Međutim, takav je duh gotovo uvijek ambivalentan jer nisu svi zadovoljni takvim raspletom događanja, to jest promjenama i nesigurnošću koje oni sa sobom donose. Ljudima takav razvoj situacije može biti stran i izazvati skepsu i sumnju, s obzirom na to da im ona duboko propituje rutinu života. Tako ni Rimokatolička crkva toga doba, autokratska, sa snažnim obilježjem papinstva, nije bila pretjerano sretna novonastalim promjenama unutar europskoga društva jer je smatrala da bi trebala davati važne smjernice!

Upravo je u to vrijeme stupio na scenu Martin Luther, redovnik koji je oženio redovnicu i koji je teološki propitivao papinstvo. Najvažnije spise o temi razumijevanja slobode napisao je između 1520. i 1522. godine, s nepunih četrdeset godina. Spisi su u to doba prijelaza iz staroga u novo doba bili od odlučujućega značenja, ali su svakako pridonijeli i našem današnjem razumijevanju sporne teme.

Godine 1520. piše spis pod nazivom *O slobodi kršćanina* (Luther 1520), djelo nastalo kao posljedica Lutherove obrane vlastita nauka pred osobom pape koji mu je prijetio izopćenjem. U ovoj izrazito delikatnoj životnoj situaciji, Martin Luther razjašnjava papi svoje razumijevanje slobode, a već pola godine potom citirat će ga se i u njemačkom Parlamentu u Wormsu te će taj svoj nauk o slobodi morati objašnjavati i svijetu politike. Temeljno je pitanje bilo kako razumjeti kršćansku slobodu u odnosu na cara i Njemački državni parlament?⁷ Središnje mjesto njegova spisa "O slobodi kršćanina, zauzimaju dvije, na prvu posve kontradiktorne teze:

- 6 U međuvremenu, u povijesti kao znanstvenoj grani prevladava konsenzus da Luther svojih 95 *teza* nije zakucao na vrata crkve vitenberškog dvorca.
- 7 Martin Luther je Wormskim ediktom ostraciziran i skriva se poput odmetnika u Wartburgu.

- “Kršćanin je slobodan gospodar svih stvari i nikome podređen.”
- “Kršćanin je ponizni sluga svim stvarima i svakome podređen., (Luther 1520).

Ova poznata Lutherova dvostruka teza svakako je vrlo provokativna jer je ambivalentna, kontradiktorna i kao takva stvara određenu napetost te se u skladu s tim postavlja pitanje kako se ove dvije izjave mogu promišljati zajedno. Prije svega, možemo ustvrditi da se prva teza odnosi na vjeru, a druga na ljubav, čime smo, s vjerom i ljubavlju odredili dvije temeljne sastavnice kršćanskoga života koji, s jedne strane, podrazumijevaju naš odnos prema Bogu, a s druge naš odnos prema bližnjima i svijetu. Stoga, Lutherovo je razumijevanje pojma slobode moguće shvatiti samo u kontekstu obaju ovih odnosa jer sloboda nije vlasništvo koje pripada čovjeku po sili prirode, niti nešto što se stječe obrazovanjem i pripadanjem političkoj zajednici, već je prije svega Božji dar koji čovjek sebi ne može zaraditi, ali ni na bilo koji drugi način priskrbiti. Ona je svojevrsni Božji pred-dar, prije negoli se čovjek na bilo koji način upusti u neku aktivnost jer – isključivo u ljubavi Božjoj po Isusu Kristu, ljubav je Božja nama darom postala. Ljubav Božja nas, dakle, prihvaća bezuvjetno – neovisno o našim nastojanjima i djelima, ne obraćajući pozornost na naše etničko podrijetlo, naš društveni status i materijalno stanje. Time se razvija naše temeljno povjerenje, koje nas oslobađa od svih vrsta strahova i tjeskoba, te nas sprečava da ogreznemo u materijalnome. No, često, upravo takvo što postaje idol jer stvara dojam da je sve to nekakav jamac sigurnosti i put kojim čovjek želi ići i u čovjekovu životu zauzima mjesto koje bi zapravo trebalo pripadati Bogu.

No to je u suprotnosti s naukom Martina Luthera, prema kojem kršćanin u punini vjere u Krista, postaje “slobodan gospodar svih stvari,, iz čega slijedi da kao “slobodan gospodar,, ne podliježe nikakvom zemaljskom autoritetu, ni cara ni pape, jer kršćanin slijedi samo riječ Evanđelja i stoga ne treba posredovanje nekoga drugog autoriteta, kao što je, primjerice, papa. Ovo je ujedno i prva referenca na Lutherovu dvostruku tezu koja tvrdi da nas vjera u Boga čini slobodnima i da kao takvi nismo podređeni “stvarima“.

No, prema Lutheru, istodobno smo i “sluge pokorne svim stvarima,, te se postavlja pitanje: kako onda uskladiti te dvije stavke? Zar one nisu u suprotnosti? No poanta je u tome da pokornost u ovom slučaju ne znači odustajanje od slobode, već upravo suprotno, riječ je o njezinu ostvarenju! Jer, ista je ona ljubav, spomenuta u prvom dijelu dvostruke teze koju je čovjek iskusio po Bogu u Isusu Kristu, ona koja ga oslobađa i nagoni služiti bližnjem u svijetu te ga usmjerava prema društvenom i humanističkom djelovanju. Međutim, slijediti ljubav Božju nije nikakva dužnost i obveza, već je onaj dio slobode koju čovjek neprestano može živjeti u odnosu s drugim ljudskim bićima. Stoga, da bi čovjek bio spašen, njegova vjera, koja proizlazi iz Božje bezuvjetne ljubavi, nije uvjetovana pobož-

nim djelima, kao što su hodočašća, nastojanja da se učini neko dobročinstvo ili da se nešto u tom kontekstu materijalno priskrbi. Naime, vjernik pojedinac, ne mora ulagati snagu, vrijeme ili novac da bi ga Bog volio jer mu je to već omogućeno slobodom koja mu je dana i koja mu omogućuje da se okrene potrebama bližnjih, potrebama svijeta – svijet je, naime, polje djelovanja svakoga pojedinog kršćanina!

Luther je upravo ove svoje ideje ubrzo sproveo u praksu te je već 1522. godine u Wittenbergu uspio ishoditi da se iz gradske blagajne izdvoje sredstva za socijalnu pomoć koja je uključivala zapošljavanje skrbnika i liječnika za siromašne građane te sredstva za financijsku pomoć potrebitima, kao i pripomoć mladim obrtnicima pri pokretanju posla (Pietsch i Steinwachs 2000, 70 i slj.).

Ovdje valja spomenuti i Lutherov traktat "O neslobodnoj volji", koji je napisao 1525. godine i koji je uperen protiv Erazma Roterdamskog. Sudeći prema naslovu, mogao bi se stvoriti dojam da je ideja ovoga djela potpuno u suprotnosti s onim što je prethodno rečeno, pretpostavljajući da ono implicira tvrdnju da je čovjek od Boga determiniran i da Bog potpuno samostalno upravlja čovjekovim postupcima. No, dakako, riječ je o pogrešnoj interpretaciji Lutherovih ideja. Naime, u Luthera je više riječ o sljedećem: čovjek uistinu ovisi o Božjim stvaralačkim djelima i njegovoj ljubavi i on je u tome smislu tek primalac, ali Bog je stvorio ljude i kao svoje suradnike u svijetu (*nos ei cooperaremur*), da bi po njima mogao propovijedati milosrđe prema siromasima i pružiti utjehu za neutješne (*per nos praedicat, miseretur pauperibus, consolatur afflictos*) (Duchrow 1970, 513-14).

3. Četiri dimenzije ideje o slobodi kod Martina Luthera

Razumijevanje slobode, koje je Martin Luther razvio iz poruke Evanđelja i utemeljio na kristologiji, nije svoju povijest primjene doživjelo samo u srednjoj Europi već i u svijetu (Axt-Piscalar i Lasogga 2015). Naime, ovim naukom neće biti oblikovane samo crkve reformacije nego i druge konfesije. Štoviše, njom će, osim crkvenog miljea, istodobno biti oblikovana i sveukupna kulturna svijest te će biti pod njenim izravnim i neizravnim utjecajem. Naravno, Lutherovo razumijevanje slobode ne smije se i ne može izjednačiti sa svjetovnom svijesti o slobodi modernoga čovjeka jer je u suprotnosti s činjenicom da za Luthera ideja o slobodi prije svega proizlazi iz pozivanja na Krista. Prema njegovu mišljenju, kršćanin je doista slobodan jedino po vjeri u Krista, "i to na takav način da nikakva sila i autoritet ne mogu od njega oteti tu slobodu" (Axt-Piscalar i Lasogga 2015, 8). Ovim svojim uvidima, Luther je otvorio nove prostore za razumijevanje dimenzija kršćanske slobode, koje imaju dosta toga zajedničkog s izazovima koje sa sobom nosi 21. stoljeće. Stoga, potrebno je steći bolji uvid u četiri dimenzije kršćanske slobode: političke, socijalne, identitetske i dijaloške, koje su važne za suživot u našim društvima.

3.1. Politička dimenzija

Za Luthera u našem svijetu postoje dva autonomna područja vlasti – duhovno i svjetovno, a borbu za prevlast među njima, dakle, između Boga i zemaljskih sila, predočio je pomoću svojega takozvanog nauka o dvama kraljevstvima. On, s jedne strane, razlikuje božansko kraljevstvo milosti s darovima vjere, nade i ljubavi koje, kao što smo prethodno vidjeli, Bog bezuvjetno dariva, što je ujedno i premisa Lutherove ideje o slobodi. S druge strane, govori o kraljevstvu svjetovnih funkcija, o zakonom uređenom poretku, svijetu prava s pravilima i kaznama te s institucijama politike, gospodarstva, obrazovanja, obrtništva, za koje su kršćani, odnosno ljudi, sami odgovorni – bez oslanjanja na Boga. “Ovim konceptom sekularizacije svijeta, luteranski protestantizam daje svijet u cijelosti na odgovornost ljudima, daleko od crkvenih zahtjeva.”⁸ No, kao kršćani, također smo i dio ovoga svijeta te ne možemo djelovati drukčije nego kao kršćani.⁹ Naime, potaknuti Božjom ljubavlju prema nama i Božjom ljubavlju spram ovoga svijeta, pozvani smo govoriti i djelovati u njemu. Pozvani smo u propovijedima, predavanjima i katehezama oblikovati svoju teologiju tako da bude relevantna našim suvremenicima. Također, pozvani smo da svojim djelima upućujemo na ljubav Božju i na sve ono što ona podrazumijeva. Dakle, kršćanska sloboda dovodi do toga da se naša teologija i naša vjera razumijevaju kao javna teologija (*öffentliche Theologie – Public Theology*). U tom kontekstu predsjedatelj vijeća Evangeličke crkve u Njemačkoj, Heinrich Bedford-Strohm kaže:

“U biti je to vrlo jednostavno: tamo gdje su politički odgovorni ljudi vođeni etičkim postulatima, gdje oni u svojim političkim odlukama promiču socijalnu pravdu, očuvanje prirode, zaštitu života i prevladavanje nasilja, tamo zaslužuju podršku. No, tamo pak gdje oni djeluju suprotno, na tome mjestu i u pravo vrijeme, mora biti jasno izrečena riječ kritike.” (Bedford-Strohm 2012, 9).

8 Iz neobjavljenog članka: Uwe GERBER, Martin Luther und die Reformation, Lörrach, siječanj 2017.

9 Usp. 5. tezu Barmenske deklaracije (1934.): Boga se bojte, kralja častite! (1 Pet 2, 17) – U Sve-tome pismu čitamo da u svijetu, koji još nije otkupljen, a u kojemu se nalazi i Crkva, država po Božjem nalogu ima zadaću starati se za pravo i mir uz prijetnju i primjenu sile, i to prema ljudskoj prosudbi i ljudskoj sposobnosti. Crkva prihvaća blagodat toga naloga sa zahvalnošću i strahopoštovanjem prema Bogu. Podsjeća na Božje kraljevstvo, opominje na Božju zapovijed i pravednost, a time i na odgovornost vladara i njihovih podanika. Uzda se i sluša snagu riječi kojom Bog sve nosi. Odbacujemo pogrešni nauk da bi država trebala i mogla, osim ovoga svog posebnog naloga, postati jedinom i apsolutnom odrednicom ljudskoga života i time također ispuniti poslanje Crkve. Odbacujemo i pogrešan nauk da bi Crkva trebala i mogla, osim ovoga svog posebnog naloga, prisvojiti državne metode, državne zadaće i državnu čast te na taj način i sama postati državnim organom.

Sukladno tomu, svaki je kršćanin, ako je potrebno, dužan izaći i na ulicu da bi se zauzeo za svoja uvjerenja. Upravo onako kako je to učinjeno u Charlottesvillu ili kada su nakon izbora u Keniji vjernici izašli na ulicu da okončaju pobunu.

3.2. Društvena dimenzija

U društvenoj dimenziji kršćanske slobode, središnje mjesto zauzima osnaživanje ljubavi prema bližnjemu. Po ljubavi Božjoj pozvani smo iskazati svoju vjeru djelima i raditi u svijetu na korist Božjega kraljevstva. To je "plod vjere, koji nas motivira da prema bližnjima prakticiramo ničim ograničenu ljubav. Ne postoje nikakve kulturne ni vjerske prepreke koje mogu utjecati na donošenje moralno ispravnih odluka. Jednostavno, svi ljudi su od Boga stvoreni i stoga naše ponašanje treba biti u skladu s tim, obilježeno poštovanjem i brigom prema svim ljudskim bićima jer je u slobodi i komunikativna funkcija koja "druge ne vidi kao ograničenje vlastite slobode, već kao partnera u njenoj provedbi, (Falcke, 15-27). U nekom društvu osoba može biti slobodna i slobodno se izražavati jedino ako je drugi potvrde kao onu kakva doista i jest jer je to jedini mogući način stvaranja društveno prihvatljive zajednice u kojoj pojedinac može konstruktivno pridonijeti njezinoj izgradnji. Međutim, ovdje nije nipošto riječ o stvaranju svojevrsnih "individualnih ladica, (Ulrich Beck) unutar društva jer one vode k pojavi takozvanih osamljenih masa (David Riesmann) koje se međusobno ne poznaju i ne mare za lijeve i desne društvene nazore. Naime, riječ je o tome da u svojoj društvenoj dimenziji kršćanska sloboda ima mnogo više zajedničkoga s općim dobrom, unutar kojega, u opsegu svojih mogućnosti, svatko može doprinijeti te vjerom i ljubavlju utjecati na konkretne promjene.

3.3. Identitetsko-tvorbena dimenzija

Posljednjih dvadesetak, tridesetak godina u procesu globalizacije pitanja o vlastitu identitetu postala su središnja, i to toliko da je identitet čak označen kao "inflacijski pojam broj 1, (Eickelpasch i Rademacher 2004). U skladu s tim, mnoge nacije promišljaju o vlastitu identitetu postavljajući pitanja: Što nas to čini posebnima? Hoće li stranci "razvodniti, naš identitet? Možemo li samo u zajednici odrediti svoj identitet? Možda bismo trebali radije govoriti o identitetima, a ne o identitetu? Posebice to vrijedi za doba postmoderne, kada se osvijestila činjenica da upravo identiteti i jesu ti koji čine ljudsko biće u cjelini, ali i koncept pluralizma, to jest života u različitosti: "To podrazumijeva život koji je satkan od različitih životnih stilova i nazora, (Welsch 1990, 171) jer uvjerenje modernoga doba, da sve treba proizlaziti iz istoga izvora (Keupp 1993, 226-274, 236), unificirano i bez odstupanja, uvjerljivo je prevladano u društvenim znanostima posljednjih desetljeća.

No raznolikost i raznovrsnost također imaju svoje uporište u kršćanskoj religiji. Tako se apostol Pavao u svome pismu Galaćanima obraća upravo jednoj

transkulturalnoj zajednici unutar koje mu nipošto nije nakana ukinuti razlike, već potaknuti da se te razlike nastave i dalje živjeti. Jer, poanta je da ljudi upravo u toj “različitosti srastu u zajednicu vjere,, (Kahl 2015, 7-12, 9) što znači, parafrazirajući Poslanicu Galaćanima (3, 28): Bilo da ste Grk ili Židov, bilo da ste rob ili slobodnjak, bilo da ste žena ili muškarac, ono što vas ujedinjuje jest vjera u Krista. Pavao, dakle, odbacuje bilo kakvo favoriziranje na temelju etničkoga, spolnoga ili kulturnoga podrijetla (Simon 2016, 10-13) jer Božja ljubav, koja nas nadahnjuje za kršćansku slobodu, uključuje raznolikost i raznovrsnost, a spoznaja o tome da nas je Bog prihvatio i da nas voli daje kršćanima svojevrsnu mirnoću za promjene i otvorenost prema strancima. Sama je vjera pak podložna promjenama. Štoviše, ona s godinama prolazi razne faze razvitka, od djetinje do zrele dobi, pa Luther konstatira da je *kršćanski identitet u postajanju*, da se razvija, što znači da je s društvenim utjecajima i datostima vremena uvijek u aktivnom i kritičkom dijalogu.

3.4. Dijaloška dimenzija

Dijaloška je dimenzija inicijalno utemeljena u idejama o slobodi, a budući da čovjek doživljava Božju ljubav, toga je svjestan od samog početka. Istodobno, pak, Božja nas ljubav osposobljava da tu istu ljubav prosljeđujemo i bližnjima, iz čega proizlazi da sloboda raste iz odnosa. U skladu s tim možemo reći da se čovjek istodobno očituje i kao pojedinac i kao društveno biće, dakle, kao vjerujući pojedinac pred Bogom i voljena osoba među bližnjima (Huber 1990, 57). Ovo je dijaloško držanje istinsko obilježje kršćana i ono samo po sebi može biti valjano samo ako se iskazuje poštovanjem prema drugima. Naime, druge se mora ozbiljno shvatiti i prihvatiti u njihovoj drukčijosti. Upravo ovo u konačnici podrazumijeva ljubav koja rukovodi čovjekovom cjelokupnom slobodom (Trowitzsch 1981, 47). Međutim, treba istaknuti da taj hvale vrijedan dijalog nipošto ne podrazumijeva da težnja za harmonijom pošto-poto mora biti zadovoljena ili da se treba podrediti određenoj hijerarhiji ili nekakvom većinskom mišljenju. Naprotiv, kršćanska vjera oslobađa za onu vrstu slobode koja upućuje i drži do razlika koje kritički propituju i dovode u pitanje većinska mišljenja i populističke ideje.

Zaključak

Ta vrsta “oslobođenja,, koju kršćani mogu iskusiti, ne bi ih trebala uplašiti, već bi susret sa stranim uvjerenjima, kulturama, religijama i obrascima ponašanja u nekom društvu trebalo promatrati kao jačanje kršćanske slobode jer pomažu propitati vlastite korijene i promišljanja o sebi te pomaže obrazložiti nadu koja je u svakome kršćaninu (usp. 1 Pt 3,15) (usp. Sundermeier 1996).

Literatura

- Axt-Piscalar, Christine i Mareile Lasogga. 2015. *Dimensionen christlicher Freiheit*. Leipzig.
- Bedford-Strohm, Heinrich. 2012. *Position beziehen. Perspektiven einer öffentlichen Theologie*. München.
- Duchrow, Ulrich. 1970. *Christenheit und Weltverantwortung*. Stuttgart.
- Eickelpasch, Ralph i Claudi Rademacher. 2004. *Identität*. Bielefeld.
- Falcke, Heino. *Bez godine*. Reformation und Freiheit. U: Dorothea Höck, Carsten Passin (ur.), *Reformation und Freiheit*. Evangelische Akademie Sachsen.
- Huber, Wolfgang. 1990. Der Protestantismus und die Ambivalenz der Moderne. U: Jürgen Moltmann (ur.). *Religion der Freiheit*. München.
- Kahl, Werner. 2015. Die Gestaltung transkultureller Gemeinden als soziologische Realisierung von Evangelium. U: Missionsakademie Hamburg (ur.), *Interkulturelle Öffnung von Kirche*, Hamburg.
- Keupp, Heiner. 1993. Grundzüge einer reflexiven Sozialpsychologie. Schizophrenie als andere Seite der Normalität. U: Heiner Keupp (ur.). *Zugänge zum Subjekt. Perspektiven einer reflexiven Sozialpsychologie*. Frankfurt.
- Lehman, Joseph. 2012. *A Brief Explanation of the Overton Window*. Michigan. Mackinac Center for Public Policy.
- Luther, Martin. 1520. *Von der Freiheit eines Christenmenschen*, Digitale Bibliothek, sv. 63, 1491. http://www.unifr.ch/iso/assets/files/Luther_Freiheit.pdf.
- Mikhalkov, Nikita. 2014. *How to Make a Non-Human out of Human?* Besogon TV. <https://www.youtube.com/watch?v=ZtXh4NuUTw0> (posjet 20. kolovoza 2017.).
- Pietsch, Jürgen i Albrecht Steinwachs. 2000. *Die Stadtkirche der Lutherstadt Wittenberg*. Delitzsch.
- Simon, Benjamin. 2016. Das Zusammenleben der Völker. Eine biblische Perspektive. U: *Zusammen leben, Das Baugerüst* 1/16. Nürnberg.
- Sundermeier, Theo. 1996. *Den Fremden verstehen. Eine praktische Hermeneutik*. Göttingen.
- Tramp, Donald. 2017. Inauguration Speech. *The Guardian*, 20. siječnja 2017.
- Trowitzsch, Micahael. 1981. *Verstehen und Freiheit. Umriss zu einer theologischen Kritik der hermeneutischen Urteilskraft*. Zürich.
- Weaver, Matthew i Spencer Ackermann. 2017. Trump Claims Torture Works but Experts warn of its 'Potentially Existential' Costs. *The Guardian*, 26.

siječnja 2017.

Welsch, Wolfgang. 1990. *Ästhetisches Denken*. Stuttgart.

Williams, Martin. 2017. Two out of three is bad: Trump statements mostly bogus. *Sunday Herald*, 25. veljače 2017.

Preveo s njemačkog Branko Sekulić

Benjamin KL Simon

„Fake News“ und christliche Freiheit – Ein notwendiger Dialog

Zusammenfassung

Die politischen und medialen Entwicklungen unserer Zeit sind erschreckend. Viel Manipulation beherrscht die Gesellschaften. Die Methodik des »Overton-Fensters« zeigt auf, wie in einer Gesellschaft durch »Fake News« unvorstellbare Meinungen konsensfähig gemacht werden. Menschen werden ihrer Freiheit beraubt ohne es selber zu realisieren bzw. fühlen sich machtlos.

Vor 500 Jahren hat der Theologe Martin Luther sich ebenfalls gegen ein fremddiktiertes Verstehen seiner theologischen Überzeugungen gewendet. In seiner Schrift von 1520 »Von der Freiheit eines Christenmenschen« hat er klar Position ergriffen. Mit der Doppelthese, dass ein Christenmensch zugleich ein freier Herr über alle Dinge und niemand Untertan ist wie auch dass ein Christenmensch ein dienstbarer Knecht aller Dinge und jedermann Untertan ist, hat er verdeutlicht, dass Glaube und Liebe den christlichen Menschen in all seinem Tun und Handeln leiten. Im Glauben verdeutlicht sich die Beziehung zu Gott und in der Liebe die Beziehung zu seinen Mitmenschen. So wird die »Dienstbarkeit« nicht zu einem Aufgeben der Freiheit, sondern vielmehr zu ihrer Verwirklichung!

In vier Dimensionen des Freiheitsgedankens lassen sich sein Freiheitsverständnis für die gesellschaftlichen Situationen und Herausforderung unserer Zeit anwenden: Die politische, die soziale, die identitätsstiftende und die dialogische Dimension. Diese vier Dimensionen helfen uns deutlich Position zu ergreifen gegen ein fremdgesteuertes und durch falsche Nachristen geprägtes Handeln.

